

מגישות:

אורית מאמא 027427731
דנה כהן 038403473
נורית זעירי 05567823

בקורס:

סוגיות חדשות במחקר העירוני והאזורי

מנחה:

פרופ' גלעד רוזן
מאי 2019

אורבניזם וסדר ליברלי חדש: ההתפתחות וההתחדשות העירונית באמאן

נאג'יב ב. חוראני, אוניברסיטת מישגן 2014.

נושא המאמר

נושא המאמר הוא בדיקה האם ניסיון הטמעת סדר ליברלי חדש בעמאן תורם להתחדשות עירונית ואורבאניזם. כלומר, ניסיון של ירדן להשתחרר מהשורשים הקולוניאליסטיים והמונרכיים שלה בתחום ההתחדשות העירונית. השיח הרב בירדן על "רפורמה בשוק" על פי העקרונות הליברליים המקובלים בהתייחס לכוחות הפוליטיים והכלכליים של ירדן. ההשפעה של הפוליטי בתחום הכלכלי בהתפתחות האורבאנית בעיר כמו עמאן. דוגמא לכך היא הפרויקט שמטרתו להחזיר את הבירה הירדנית כמרכז חדש בתוך מחוז עבדאלי. הארכיטקטורה הקיימת של מגדלי הבטון והזכוכית הבולטים בנוכחות, אינה קשורה ומתאימה לסביבתם ונראית כאילו "כפז" אותם על העיר. בעוד שמרכז העיר הקיים מכיל קומץ של אתרים ארכיאולוגיים ומבנים לשימור, הרובע החדש של עבדאלי נראה כמובלעת של קניונים מפוארים, בתי מלון, מגדלי משרדים שישרתו את האליטות הירדניות והאזוריות בלבד, לעומתם, רוב האוכלוסיה הירדנית תמשיך להתמודד עם ההישרדות היומיומית.

הטענות המרכזיות והממצאים של המחקר

ההתחדשות העירונית במחוז עבדאלי היא כמקרה בוחן הבודק האם התפתחות האורבנית מונעת על-ידי השוק שבו חוקים מקומיים, אזוריים או גלובאליים. באופן כללי ההגמוניה של השוק העולמי, אינה מוגבלת לשאלות של אדריכלות ועיצוב אבל היא יכולה להימצא במסגרת המוסדית. חברת עבדאלי היא דוגמא לחברה ציבורית-פרטית, שהממשלה באמצעות נציג שלה מספקת את הקרקעות ושותפות של הסקטור הפרטי מספקת את ההון. יזמים פרטיים רכשו את "זכויות הפיתוח" מהחברה ללא תכנית אב אך עם "הנחיות תכנון גמישות" שמאפשרים משא ומתן לשטח בניה מקסימלי שעולים בקנה אחד עם צווי השוק. בנוסף, מוסדות השלטון הירדני סיפקו תמריצים נוספים עבור המפתחים. פרויקט זה מציג את המודל החדש של הפרטת השוק ופיתוחו מחדש על ידי חברה שהממשל ואף המלך עצמו מתאימים פעולות ושיטות כדי לסייע בפרויקט. הטענה היא שתיאורית הפיתוח הליברלית מציגה את השוק כמרחב של אנשים רציונליים העוסקים בפעילות כלכלית למטרת רווח, והרציונאל המניע אמור להיות אוניברסאלי וקודם לפוליטיקה. מסיבה זו הליברליזציה מוצגת לרוב כתהליך שבו הפרט והשוק משתחררים מהפוליטיקה. אך בפועל, תחומי הכלכלה אינם משוחררים מהמוסדות הפוליטיים

גם עם עליית הקפיטליזם המודרני. התחום הכלכלי נובע ממהלכים מובנים של מערכות ממשלתיות וטכנולוגיה "שנולדו" מפוליטיקה והפוליטיקה של ייצור הידע. לאחר בחינת סחר הקרקע, הנדל"ן וההיבט התכנוני, נטען כי במקום שוק חופשי של הכלכלה שאמור להיות מופרד מהממשלה, נוצרה רשת פוליטית-כלכלית שהיא זו שפעלה לשינוי שמתרחש בעיר עמאן.

הממצאים הם שהתהליך של "רפורמה בשוק" שהתרחשה ב-20 שנים האחרונות לא קרתה בהתאם לעקרונות הליברליזם המקובלים, אלא הכוחות הפוליטיים הכלכליים בירדן, הם שהכתיבו אותה. התפתחותה של עמאן מהמאה ה-19 ממדבר למטרופולין מתרחב, היא לא תוצאה של תהליכים כלכליים במסגרת השוק החופשי, אלא תהליך שנקבע על-ידי הממשל. כלומר, כוחות השוק לא עבדו כי הכלכלה והפוליטיקה מחוברים אחד לשני. מקורות ההתפתחות של עמאן הם לא ליברלים אלא קולוניאליסטים שהוכתבו על-ידי שלטון שמרני ומונרכי. כשיזמים מגיעים עם כסף והבטחות לשלטון, הוא מתפתה "לשחרר את הרסן" כדי לאפשר להם לעבוד. קיימת דיכוטומיה בין השיח על ההפרטה לבין הקיים שנוצר בעמאן כאשר העושר בסופו של יום חילחל למעטים בזמן שרוב האוכלוסייה מתמודדת ביום-יום על פת לחם. הממשל ממשיך להכתיב את המציאות, ללא שיתוף ציבור והעם לא נהנה מהתוצרים והוא ממשיך להיות נשלט על-ידי המונרכיה.

מתודולוגיה

המחקר בחן עבודות שטח מהזמן האחרון, דיווחי עיתונות וראיונות עם גורמי ממשל, מתכנני ערים ואדריכלים.

המסגרת התיאורטית

המאמר בוחן האם מקרה זה הוא לא דוגמה מובהקת לכוחות חדשים הפועלים בשוק העירוני, כאשר כוחות שוק מקומיים, מחוזיים וגלובליים מאלצים את העיר להיות מרחב מושך עין. הראיות להגמוניה בשוק העולמי הן לא רק בתחום האדריכלי והעיצובי, ניתן למצוא אותן גם בשוק המוסדי. בבסיס הרעיון של הפרויקט ובכלל, בנושא השוק האורבני עומדת ההבנה כי לשוק מבנה חזק ויעיל ביותר. 'תיאוריית ההתפתחות המתקדמת' מציגה את השוק כתחום של היגיון עצמאי המשולב בפעילות כלכלית במטרה להשיג רווחים ללא כל השפעה של פוליטיקה ותרבות. מחקרם של קאלון (1998) ומיטשל (2002, 2008), מראה כי גם בתקופה של הקפיטליזם המודרני, הגופים הכלכליים אינם משוחררים מהמוסדות הממשלתיים. למעשה, הכלכלה היא תחום שנשלט ומנוהל על ידי הגופים הממשלתיים המעצבים אותה ומחליטים החלטות המשפיעות עליה.

מטרת המאמר היא להתחקות אחר השפעות "השוק האורבני" אשר תורם להיווצרות של מכלולים כאלה המורכבים ממשטר המבסס את ההשקעות של הנדל"ן ובשוק השכירות. ביחד עם המושגים של הכלכלה הקלאסית, כל זאת על מנת לייצר בנייה בבירה הירדנית.

ויכוח/שיח בין עמדות שונות ביחס לסוגיה הנחקרת

המאמר מסקר את הנושא מנקודת מבט אחת. נקודת המבט מאשימה ומציגה את כל התנהלות הממשלה באור שלילי. פירוט של מהלך העניינים שהחל במשבר הכלכלי של 1989, אז הכלכלה הירדנית הקורסת נכנסה לחסותה של קרן המטבע הבינלאומית וחווה כמעט עשור של שגשוג כלכלי, לאחריו שוב קריסה. הקריסה הובילה למספר פעולות של הממשלה שרק החמירו את המצב וגרמו לאובדן ההכנסות, הגדלת החוב וירידה בהשקעה הפרטית שגררה ירידה בהכנסות והכניסה את הכלכלה הירדנית לסחרור. הנסיונות לעזרה הגיעו מאוחר מדי וכתוצאה מכך הכלכלה קרסה. הבנק העולמי, בתמורה לסיוע, בנה תכנית הבראה שכללה פחות של 48% בדינר, צנע - תוספת על המיסוי והפחתת השירותים הציבוריים, הפרטת רכוש מדינה ויצירת סביבה "ידידותית לעסקים" ולהשקעות. כך המאמר מתאר את מהלך העניינים ומאשים, בעצם, את הממשלה כגורם עיקרי למחדלים ואת קרן המטבע כגורם משני שהיה יכול לפעול על מנת לתקן את המצב אך כשל בכך במקרה או בכוונה. המחבר טוען כי הבריטים האמינו שממשל המורכב מפרטים בעלי מאחזקות פרטיות, עם שיטת מיפוי ורישום וגביית מיסים מסודרת יהיה הדרך הנכונה לשחרר את החקלאים מהשיטות המסורתיות ולחפש שיטות יעילות יותר, על מנת להרוויח יותר מהקרקע שעכשיו היא ברשותם. ובכך בעצם מסיר מהם את האחריות למחדל, הם הרי האמינו בשיטה... והממשל המושחת החדש לא באמת שחרר את הכלכלה מפוליטיקה. המשטר פשוט

ארגן מחדש את החלוקה ונתן אדמות לסוחרים עשירים בתמורה לתמיכה פוליטית, סוחרים אלה החזיקו גם ככה בכמות גדולה של קרקעות בעקבות הלוואות והונאות.

כך שבעצם המאמר כן מציג עמדות שונות לטיפול בסוגיה אולם שופט אותן ופוסל תוך כדי הצגתן.

נקודות החוזק והחולשה של המאמר

מחבר המאמר כתב מאמר כלכלי, המלא בתיאוריות כלכליות ופרדיגמות שונות לפתרון המצב הבעייתי בעמאן אולם, מעיון במתודולוגיה ניתן ללמוד כי המחבר ראיין ובחן חומר מתחום תכנון הערים והאדריכלות. המאמר אמנם נגע בתכנון ובאדריכלות אולם באופן שטחי מאוד, לא הוצגו תכניות הפיתוח באופן מפורט ולא נעשה ניתוח או בדיקה האם השכונה החדשה של אל עבדאלי אכן עובדת ומשיגה את מטרתה מבחינה תכנונית, חברתית.

המילה ג'נטריפיקציה מופיעה פעם אחת בסיכום ואין כל פירוט למיקום ולזמן בו התרחשה. אולם התיאוריות הכלכליות מופיעות במאמר לכל אורכו כשלמעשה המחבר אינו כלכלן והמאמר לא מסווג בתחום הכלכלה. לתחושתנו, ישנו כאן פספוס גדול מכיוון שיש אכן צורך לבדוק את השכונות לעומק, לבדוק מה דעת התושבים המקוריים של השכונה, האם אכן נעשתה ג'נטריפיקציה ובאיזה היקף והאם השכונה החדשה תורמת לעיר עמאן, ובמה.

מקורות מהמאמר בהם נעזרנו

- Callon, M. (Ed.). (1998). *The Laws of the markets*. Oxford: Blackwell
- Mitchell, T. (2002). *Rule of experts: Egypt, technopolitics, modernity*. Berkeley: University of California Press.
- Mitchell, T. (2008). Rethinking economy. *Geoforum*, 39, 1116–1121.